

УДК 811(07)

Олександр Безлюдний

РОЗВИТОК НАВИЧОК ЧИТАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ У НЕМОВНОМУ ВНЗ

Сучасний етап розвитку вищої школи пов'язаний із підвищенням якості підготовки фахівця, який повинен відрізнятися високим професіоналізмом, здатністю аналізувати свою діяльність, спрямовувати її у потрібному напрямі, уміти працювати з інформацією у будь-якій сфері людської діяльності, знаходити її у різних джерелах, включаючи джерела іноземною мовою. Головним завданням вищої школи є підготовка студентів, які зможуть творчо мислити, застосовувати на практиці отримані знання і уміння, відстоювати свою точку зору.

Знання іноземної мови відкриває необмежений доступ до наукової літератури, дає можливість ознайомитися із досягненнями світової науки і техніки. Студентам педагогічних вузів іноземна мова потрібна головним чином для глибшого освоєння спеціальності, а також для практичного використання у професійній діяльності. Тому одним із завдань навчання студентів іноземній мові в педагогічному вузі є формування умінь читати іншомовну літературу зі спеціальності для отримання необхідної інформації.

Проблема навчання читанню іншомовної літератури за фахом розглядалася у різних аспектах такими вченими як Н. І. Гальскова, З. І. Кличнікова, М. В. Ляховицький, Л. А. Онуфрієва, І. Л. Онуфрієва, Г. А. Чередніченко та ін. Попри наявність певної кількості публікацій присвячених цьому питанню, у вітчизняних дослідженнях все ще існують проблемні аспекти.

Мета статті – розглянути основні завдання, що стоять перед студентами в процесі вивчення професійно-орієнтованої літератури на іноземній мові, види роботи з оволодіння навичками читання літератури за фахом.

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що сьогодні у студентів немовних спеціальностей спостерігається низька мотивація до вивчення іноземної мови, тому що іноземна мова вимагає багато зусиль, часу й завзятості. Невіра в свої сили і небажання здолати труднощі, призводить до зниження рівня читання іноземною мовою. Тому головне завдання викладача – знайти дидактичні засоби і методи, які б викликали інтерес до вивчення іноземної мови.

У процесі вивчення іноземної мови проблема формування мовних навиків і умінь на різних етапах займає центральне місце. У ВНЗ слід приділити особливу увагу такому виду мовної діяльності як читання, так як на цьому етапі робота з текстом набуває якісно нового змісту. Саме у

вищій школі відбувається свідомий перехід від вивчення іноземної мови до її практичного застосування, у тому числі, читання у професійних цілях.

Серед засобів мовного спілкування (аудіювання, говоріння, читання, письма) читання займає особливе місце, як найпоширеніший і найдоступніший засіб комунікації. Основою для навчання читання в умовах немовного середовища служить іншомовний текст. Щоб навчити студента протягом обмеженого рамками часу читати тексти за фахом, необхідно користуватися традиційними й інноваційними методами. Традиційно навчання іноземній мові студентів немовних спеціальностей у вузах було орієнтоване на читання, розуміння і переклад текстів.

Викладач іноземної мови в немовному вузі повинен добре знати особливості наукових текстів зі спеціальності. У першу чергу це термінологія за фахом, загальнонаукової лексики, складних граматичних конструкцій.

У процесі опанування іноземної мови читання може виступити як засіб і як мета навчання. Читання тісно пов'язане з розумінням тексту і є складним розумовим процесом.

На думку Н. І. Гальскової, зростаюча роль читання обумовлюється наступними факторами:

1. Читання відіграє важливу роль у професійній діяльності спеціалістів по закінченню навчання.
2. Читання є основним засобом продовжувати вивчати іноземну мову [1].

Мета робочої програми з «Іноземної мови» у педагогічному вузі полягає у формуванні комунікативної компетенції студентів у межах тематики з фаху, а також розвитку умінь та навичок читання, аудіювання, розуміння та перекладу фахової літератури як за допомогою словника, так і без нього. Для досягнення поставленої мети необхідний розвиток у студентів таких умінь як: розуміння автентичних і оригінальних текстів на рівні вилучення основної інформації, розуміння автентичних і оригінальних текстів на рівні повного і точного розуміння тексту, використання вивченого матеріалу у професійній діяльності.

Для успішної реалізації поставлених цілей дуже важливо з самого початку навчання створити у студентів правильне відношення до читання як виду мовної діяльності, що має своє специфічне комунікативне завдання, як засобу здобуття інформації.

Перед викладачем стоїть завдання навчити студентів розуміти автентичні тексти, не застосовуючи при кожній зустрічі з незнайомим словом словника.

Для цього, як вважає Н. Д. Гальськова, студенти повинні засвоїти декілька правил роботи з текстом [1]:

- читати текст на іноземній мові – це не означає перекладати кожне слово;

- для розуміння будь-якого тексту важливу роль відіграє життєвий досвід, що є у студента;
- щоб зрозуміти текст (або прогнозувати, про що йтиме мова в цьому тексті), необхідно звернутися за допомогою до заголовка, малюнків, схем, таблиць і так далі, супроводжуючих даний текст, його структури;
- при читанні тексту слід спиратися в першу чергу на те, що знайомо у ньому (слова, вирази), і спробувати прогнозувати зміст тексту.

Особливу увагу важливо приділити прийомам роботи з автентичними і оригінальними текстами наукового характеру. Велике значення при читанні професійної літератури має робота з лексикою. У якості прийомів роботи можуть виступати підстановка, комбінування, підкреслення потрібної інформації тощо. Доцільно також використовувати завдання, направлені на розвиток таких умінь, як уміння працювати зі словом, що має декілька значень; уміння знатися на відтінках слів-синонімів і їх вживанні в мові; уміння розгадувати значення слова, знаючи його антонім; уміння описувати значення слова у тому випадку, якщо точний його переклад відсутній; уміння працювати із словниковою колонкою, користуючись контекстом; уміння вибирати потрібне; уміння розуміти слово зі словотворчих елементів [2].

Як відомо, залежно від комунікативних потреб і по мірі проникнення у зміст тексту у вітчизняній методиці виділяють наступні види читання: ознайомлююче, навчальне, переглядове, пошукове [5]. Оскільки переглядове і пошукове по багатьом характеристикам збігаються, у практиці навчання їх, як правило, вважають за один вид, називаючи пошуково-переглядним. Г. В. Рогова виділяє три види читання: навчаюче, ознайомлююче і переглядове [4].

У зарубіжній англійській методиці також виділяють декілька видів або умінь читання: *skimming* (визначення основної теми/ідеї тексту); *scanning* (пошук конкретної інформації в тексті); *reading for detail* (детальне розуміння тексту не лише на рівні змісту, але і сенсу) [7].

З. І. Кличкінова надає особливого значення гнучкості читання, тобто такої якості читання, як пристосування швидкості читання до завдання читання й до ступеня труднощів тексту за умови адекватності розуміння змісту. У низці психологічно значимих особливостей навчання читання іноземною мовою автор називає розвиток прогнозуючої здатності у студентів, формування в них уміння правильно вгадати все слово за окремими його елементами і передбачати наступні слова фрази. Проте розвиток цього вміння справедливо зв'язується з рівнем володіння іноземною мовою й з комбінаторними здібностями студентів [3, с. 35–43].

Читання вголос як основний вид вивчення іноземної мови широко використовується для роботи над засвоєнням лексики. Працюючи над

іншомовними словами, студент створює мобільний словниковий запас, який використовується в усній мові. Необхідно звернути увагу на семантизацію нового слова, на відпрацювання його вимови і особливості вживання. Нові слова треба давати в контексті, щоб студент більш усвідомлено вживав їх.

У процесі вивчення професійно-орієнтованої літератури на іноземній мові перед студентами постають такі завдання:

1) отримання інформації, яка б доповнювала та поглиблювала навчальний матеріал, що опановується студентами в процесі вивчення профільних дисциплін навчального плану;

2) формування необхідних навичок щодо подальшого самостійного читання літератури за фахом.

Відповідно до зазначених завдань доцільними є наступні види роботи з оволодіння навичками читання літератури за фахом: робота з оригінальними професійно-орієнтованими текстами, а саме: аналітико-синтетичне (і обов'язково екстенсивне) читання з відповідним контролем розуміння прочитаного у процесі аудиторних занять; виконання ефективних вправ (на спеціально підібраному для цього матеріалі) до і після читання професійно-орієнтованих текстів.

Окресливши тематику фахових текстів та відібравши термінологічну лексику для активного засвоєння студентами, потрібно створити комплекс вправ з метою вирішення комунікативних і пізнавальних задач під час роботи з фаховою літературою. Цей комплекс вправ можна поділити на дві групи:

1) лексико-граматичні вправи, які передбачають багаторазове виконання завдань одного типу і формують механізми читання з безпосереднім розумінням прочитаного; ці вправи спрямовані на формування навичок читання;

2) вправи, які мають своїм об'єктом зміст наукового тексту, отримання фактичної інформації та її осмислення, а тому передбачають одночасне вирішення розумових завдань різного плану; ці вправи спрямовані на формування вмінь читання. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти [6].

Робота над текстом за фахом починається з подачі та фонетичного опрацювання термінів і термінологічних словосполучень як ізольовано, так і в реченнях при виконанні умовно-мовленневих вправ рецептивного і репродуктивного характеру. Такі вправи, на думку М. В. Ляховицького [3, с. 36], допоможуть краще усвідомити правила утворення дериватів і способів конверсії слів, переосмислити вживання загальнонавчальних лексичних одиниць, які в новій якості набувають термінологічного значення, поступово здогадатися чи зрозуміти значення того чи іншого терміна або термінологічного словосполучення.

На початку курсу студенти працюють з тренувальними фонетичними

вправами, які створюють передумови для вироблення навиків говоріння. Фонетичні вправи проводяться до роботи над текстом. Вони будуються на мовному матеріалі самого тексту і супроводжуються матеріалом із зоровою опорою. Це сприяє співвідношенню зорових образів слів зі слуховими і подальшому розвитку умінь читання.

Читання є також важливим засобом опанування граматичної сторони мови. Виконання вправ, пов'язаних з читанням, сприяють міцнішому опануванню граматичних структур. Розуміння прочитаного не можна досягти лише знанням лексики, необхідно знати граматичні форми і граматичну структуру речень. Вивчаючи нову граматичну структуру, студент повинен засвоїти її лише на знайомому лексичному матеріалі, засвоєні ж граматичні структури необхідно повторювати на новій лексиці.

Для подолання граматичних труднощів під час роботи з текстами необхідно сформулювати у студентів відповідні навички та довести їх до автоматизму. Для досягнення цієї мети доцільно виробляти вміння пізнавати та виділяти в тексті характерні для нього мовні моделі. У процесі навчання читання важливо, щоб студенти за сукупністю окремих слів бачили у реченні певний взаємозв'язок цих слів, який складає не менш визначену структуру – мовну модель.

Лексико-граматичні вправи можуть бути не пов'язаними зі змістом тексту, хоча повинні містити лексику та граматичні явища, які зустрічаються в тексті та які необхідно опрацювати, що сприятиме розумінню тексту під час його читання. На погляд Г. А. Чередниченко, результативними є, наприклад, граматичні вправи, які в завданні, крім прикладу чи моделі, містять короткий теоретичний виклад граматичного явища [6, с. 154].

Лексико-граматичні вправи також корисно давати і після читання тексту, тому що вони дають можливість ще раз зупинитися на тому чи іншому граматичному явищі, яке може викликати певні труднощі, або відпрацьовувати вживання лексики, що корисно як для читання наступного тексту, так і для усного мовлення, якщо в цьому є потреба.

На заключному етапі роботи доцільне виконання вправ з текстом. Ці вправи відрізняються від наведених вище лише тим, що основою для роботи служить текст, і студентам дається завдання самостійно вибрати з тексту і семантизувати ті або інші похідні слова.

Післятекстові вправи служать головним чином для перевірки розуміння як прочитаного тексту в цілому, так і окремих його розділів. Такі вправи носять творчий характер і спрямовані не стільки на розвиток пам'яті, скільки мислення, розумових здібностей, логіки. Ці вправи можуть містити завдання, що контролюють розуміння змісту матеріалу, викладеного в тексті, розвивають уміння визначити основну і додаткову інформацію (наприклад, визначте, які речення відповідають змістові тексту, а які ні; знайдіть речення, в яких закладена основна думка тексту чи

за темою тексту з використанням додаткової літератури тощо).

Таким чином, успіх реалізації поставлених цілей – навчання читанню – багато в чому залежить від формування у студентів правильного відношення до читання як виду мовної діяльності, що має своє специфічне комунікативне завдання, залежно від виду читання. Читання на заняттях з англійської мови сприяє поглибленню знань як рідної, так і іноземної мови, збагаченню загального і спеціального лексичного словника, підвищує культурний рівень і розширяє кругозір студентів.

Дослідження даного питання не вичерпує зазначену проблему. Ми вважаємо, що перспективним для подальших розвідок є аналіз використання інноваційних технологій для розвитку навичок читання іншомовної літератури за фахом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособие для учителя / Гальскова Н. Д. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : АРКТИ, 2003. – 192 с.
2. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н. Д. Гальскова. – М. : АРКТИ, 2004. – 192 с.
3. Ляховицький М. В. Методика преподавания иностранных языков / М. В. Ляховицький. – М. : Высш. шк., 1981. – 153 с.
4. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
5. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе : учеб.-метод. пособие для вузов / С. К. Фоломкина. – М. : Высш. шк., 1987. – 207 с.
6. Чередніченко Г. А. Методика навчання іншомовного професійно-орієнтованого читання студентів немовних вищих навчальних закладів / Г. А. Чередніченко, Л. Ю. Шапран, Л. І. Куниця // Вісник ХНУ. – 2010. – № 17. – С. 150–157.
7. Ken Methold, Heather Jones 21st Century. Reading Comprehension. Book 2. A Graded Comprehension Course.